

Marian Cieślak

Nowy kodeks postępowania karnego RSFRR

Palestra 5/2(38), 28-32

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nowy kodeks postępowania karnego RSFRR

Jak wiadomo, w dniu 25 grudnia 1958 r. uchwalone zostały przez Radę Najwyższą ZSRR „Podstawy sądowego postępowania karnego Związku SRR i republik związkowych”, zawierające zasadnicze normy dotyczące postępowania karnego obowiązujące na terenie całego Związku Radzieckiego. W art. 3 ustawy o zatwierdzeniu tych „Podstaw” z ekonomom najwyższym poszczególnych republik związkowych uzgodnienie ustawodawstwa karnoprosesowego, obowiązującego na terenie tych republik, z wymienionymi „Podstawami”. Oznaczało to dla poszczególnych republik konieczność gruntownej rewizji kodeksów karnoprosesowych tychże republik.

W związku z tym trzecia sesja Rady Najwyższej Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Radzieckiej uchwaliła w dniu 27 października 1960 r. nowy kodeks postępowania karnego tejże Republiki¹ z mocą obowiązującą od 1.I.1961 r., który to kodeks wszedł na miejsce dotychczasowego k.p.k. RSFRR z 1923 r.

Ten nowy kodeks — co podkreślają również radzieccy komentatorzy — nie stanowi w stosunku do poprzedniego jakiegoś rewolucyjnego kroku. Główne zasady, które znalazły wyraz już w kodeksie z 1923 r., zostały utrzymane. Chodziło zaś o to, aby nowy kodeks harmonizował w pełni z „Podstawami”. Przy tej okazji wprowadzono pewne zmiany wynikające z nowych potrzeb społecznych w związku z nowymi warunkami, uwzględniono słuszne postulaty krytyki naukowej, wyciągnięto wnioski z wieloletniej praktyki organów sprawiedliwości. W niektórych szczegółach kodeks nadał normatywny kształt praktyce, jaka wytworzyła się już samoczynnie, nieraz *praeter legem*, pod rządami poprzedniego ustawodawstwa.

W porównaniu z poprzednim stanem prawnym nowy kodeks charakteryzują następujące cechy:

1) tendencja do dalszej demokratyzacji wymiaru sprawiedliwości, a zwłaszcza do silniejszego zaangażowania społeczeństwa we współdziałaniu w wymiarze sprawiedliwości i ściganiu przestępstw;

¹ W tym samym dniu uchwalono także nowy kodeks karny RSFRR, który również wszedł w życie z dniem 1.I.1961 r.

- 2) silne podkreślenie profilaktycznej strony działalności organów powołanych do ścigania przestępstw;
- 3) mocniejsze zaakcentowanie zasady humanizmu;
- 4) wzmocnienie niektórych gwarancji sprawiedliwego wyroku;
- 5) troska o dalsze umocnienie praworządności w procesie karnym.

Tendencja do szerszego wciągnięcia społeczeństwa do współdziałania w wymiarze sprawiedliwości i ściganiu przestępstw znajduje wyraz m.i. w określeniu uprawnień oskarżycieli społecznych i obrońców społecznych i w ich zrównaniu w prawach z pozostałymi stronami oraz ich procesowymi przedstawicielami (art. 250). Według art. 108 materiały organizacji społecznych stanowią samodzielny „powód” wszczęcia sprawy karnej. Zawiadomienie o przestępstwie powinno być przyjęte przez każdy organ, niezależnie od jego właściwości.

Organizacje społeczne, podobnie zresztą jak wszyscy obywatele, mają prawo z własnej inicjatywy zgłaszać dowody w sprawie. Wprowadzono nowy środek zapobiegawczy: porękę ze strony organizacji społecznej. Takie dawne środki zapobiegawcze, jak poręczenie prywatne lub nadzór władzy wojskowej, otrzymały nową treść: chodzi obecnie nie tylko o zagwarantowanie stawienia się podejrzanego na wezwanie sądu czy funkcjonariusza śledczego, lecz również o nadzór nad właściwym sprawowaniem się tegoż podejrzanego. Sąd ma obowiązek orzec w każdym wypadku warunkowego skazania (zawieszenia kary), kto jest powołany do pełnienia nadzoru nad warunkowo skazanym.

Nowy kodeks nawiązuje do dotychczasowej praktyki w zakresie tzw. „sądów społecznych”. Dotychczasowe doświadczenia skłoniły jednak ustawodawcę — w imię lepszego zabezpieczenia praworządności — do pewnych ograniczeń przy umarzaniu spraw z jednoczesnym przekazaniem ich do sądu koleżeńkiego, komisji do spraw nieletnich lub do postępowania pojednawczego. W szczególności niedopuszczalne jest odesłanie do pojednania sprawy oskarżonego, który już raz był skazany za przestępstwo umyślne albo którego sprawa została już odesłana do postępowania pojednawczego (art. 9 k.p.k.). Dodać też należy, że w myśl art. 52 nowego k.k. RSFRR niedopuszczalne jest przekazanie do pojednania sprawy o przestępstwo, z którego wynikły ciężkie następstwa.

Bardzo znamienne jest położenie w nowym kodeksie silnego akcentu na profilaktyczny aspekt ścigania przestępstw. Mamy tu do czynienia z nowym obliczem prewencji. Chodzi nie tylko o zapobieżenie w przyszłości przestępstwu ze strony tego samego sprawcy (prewencja szczególna *sensu stricto*) i nie tylko o oddziaływanie poprzez karę na całe społeczeństwo (prewencja ogólna), lecz o najrychlejsze zlikwidowanie źródła przestępstwa. Wydaje

się, że ten typ „prewencji administracyjnej” ma przed sobą wielkie perspektywy.

Tak więc nowy kodeks wkłada na organy dochodzenia, śledztwa, prokuratury i sądu obowiązek wykrywania w każdej sprawie przyczyn i warunków sprzyjających powstawaniu przestępstw i obowiązek podejmowania środków do ich zapobiegania (art. 121). Przewidziano możliwość zastosowania środków administracyjnych na podstawie materiałów zebranych w sprawie, którą umorzono (art. 113). Środki zapobiegające grożącemu przestępstwu powinny być podejmowane niezwłocznie. Organy śledztwa i dochodzenia mają obowiązek konsultować się przed podjęciem środków administracyjnych z odpowiednimi przedsiębiorstwami, instytucjami i organizacjami społecznymi. Prokurator, zatwierdzając akt oskarżenia, ma obowiązek zbadać m.i., czy zostały wyjaśnione okoliczności sprzyjające powstawaniu przestępstwa i czy podjęto środki w celu ich usunięcia (art. 213). Również na sędzie spoczywa obowiązek wyjaśnienia przyczyn i warunków, które zrodziły dane przestępstwo. W wypadku przesłania sprawy według właściwości innemu organowi dochodzenia lub śledztwa, organ, w którego ręku znajdują się materiały sprawy, jest obowiązany nie tylko zabezpieczyć ślady przestępstwa, lecz podjąć również wszelkie kroki wstępne w celu odwrócenia przestępstwa lub przeszkodzenia mu (art. 114). W razie potrzeby sąd kieruje odpis wyroku do zakładu pracy, szkoły lub miejsca zamieszkania skazanego (art. 359). Sąd ma obowiązek okresowo dowiadywać się o zachowaniu się warunkowo skazanego.

Radzieccy autorzy zwracają uwagę na zaakcentowanie socjalistycznego humanizmu w nowym kodeksie postępowania karnego. Wiąże się to ściśle z charakterem nowego ustawodawstwa karnomaterialnego („Podstawy ustawodawstwa karnego Związku SRR i republik związkowych” z dnia 25 grudnia 1958 r. oraz nowy kodeks karny RSFR z dnia 27 października 1960 r.), które stanowi znaczne złagodzenie represji karnej w stosunku do poprzedniego stanu prawnego.

Tak więc według nowego k.p.k. organy dochodzenia, śledztwa i sądu mają obowiązek przedsięwzięcia odpowiednich środków w celu zapewnienia opieki nad dziećmi i majątkiem osoby tymczasowo aresztowanej (art. 98). Przed wykonaniem wyroku należy umożliwić rodzinie widzenie się ze skazanym, a w wypadku skazania na pozbawienie wolności lub zsyłkę — zawiadomić tę rodzinę o miejscu skierowania skazanego (art. 360). Przyznanie się oskarżonego do winy może być podstawą wyroku skazującego tylko wtedy, gdy inne dowody potwierdzają to przyznanie (art. 77). W sprawach o przestępstwa, wskutek których nastąpiła śmierć pokrzywdzonego, procesowe prawa tegoż pokrzywdzonego przechodzą na jego najbliższych (art. 53).

Niewątpliwa jest również dążność kodeksu do wzmocnienia gwarancji procesowych: gwarancji sprawiedliwego wyroku i gwarancji interesów poszczególnych uczestników procesu, a oskarżonego w szczególności. Według art. 22 „Podstaw sądowego postępowania karnego” udział obrońcy w sprawie jest dopuszczalny z chwilą zawiadomienia oskarżonego o ukończeniu śledztwa i umożliwienia oskarżonemu zapoznania się z materiałami sprawy, a w sprawach nieletnich i w sprawach osób, które nie mogą same bronić się skutecznie na skutek swoich braków fizycznych lub psychicznych — z chwilą pociągnięcia do odpowiedzialności (przedstawienia zarzutów). Nowy k.p.k. zawiera w tej kwestii analogiczne postanowienia. Poza tym przewidziano w kodeksie szeroki krąg przyczyn obligatoryjnego udziału obrońcy w postępowaniu. Tak więc udział obrońcy w postępowaniu sądowym jest obowiązkowy:

- 1) jeżeli w sprawie bierze udział oskarżyciel publiczny lub społeczny;
- 2) w sprawach nieletnich i w sprawach osób, które nie są w stanie realizować same swego prawa do obrony;
- 3) w sprawach osób nie władających językiem, w którym toczy się postępowanie sądowe;
- 4) jeżeli zachodzi sprzeczność interesów poszczególnych współoskarżonych, a niektórzy z nich mają obrońcę;
- 5) w sprawach o przestępstwa zagrożone karą śmierci.

W sprawach nieletnich oraz osób nie mogących realizować swego prawa do obrony z powodu braków fizycznych lub psychicznych udział obrońcy jest obligatoryjny również w postępowaniu przygotowawczym.

W nowym k.p.k. przewidziano wyłączenie biegłego od udziału w sprawie, jeśli znajduje się on w stosunku zależności od którejkolwiek ze stron, jeśli przeprowadzał on w danej sprawie rewizję i — co bardzo istotne — jeśli ujawniona zostanie jego niekompetencja.

Oskarżony ma prawo składać zeznania na rozprawie sądowej w każdym momencie, kiedy uzna to za potrzebne. Porządek przesłuchiwania oskarżonych, świadków i biegłych został ustalony w sposób sztywny: najpierw przesłuchuje sąd, potem oskarżyciel, a następnie pozostałe strony.

W kodeksie podkreślono silnie charakter prokuratora uczestniczącego w postępowaniu sądowym jako rzecznika praworządności socjalistycznej. Ustawa wkłada nań obowiązek składania opinii (wniosków) w kwestiach wynikających na rozprawie. Jeżeli prokurator dojdzie do wniosku, że wyniki przewodu sądowego nie potwierdzają oskarżenia, ma on obowiązek cofnięcia oskarżenia i przedstawienia sądowi motywów takiego stanowiska (art. 248). Również w postępowaniu

niu kasacyjnym prokurator ma obowiązek zająć stanowisko wobec zarzutów skargi kasacyjnej (art. 338). W akcie oskarżenia należy przytoczyć okoliczności obciążające i łagodzące, jak również dowody zgłoszone przez oskarżonego tudzież wyniki sprawdzenia tych dowodów.

Kodeks ustanawia jednolity termin do wnoszenia skarg i protestów kasacyjnych: 7 dni (dóób) od ogłoszenia wyroku, a w wypadku gdy oskarżony jest tymczasowo aresztowany — od dnia doręczenia mu odpisu wyroku.

W kodeksie rozszerzono też krąg bezwzględnych przyczyn kasacyjnego uchylecia wyroku.

Nowy kodeks — wedle opinii autorów radzieckich — stanowi ważny krok w kierunku dalszego umocnienia praworządności w procesie karnym. Wyraża się to w szczególności w specjalnym unormowaniu tych przebiegów, które dotychczas regulowane były jedynie w instrukcjach resortowych. Tak więc w nowym kodeksie znalazły się 2 nowe rozdziały: „Postępowanie przy stosowaniu środków przymusu o charakterze lekarskim” i „Postępowanie w sprawach nieletnich”.

W postępowaniu przygotowawczym utrzymano podział na dochodzenie, prowadzone w zasadzie przez organy milicji, oraz śledztwo, prowadzone przez funkcjonariusza śledczego (*sledowatiela*). Nadzór nad jednym i drugim sprawuje prokurator.

W kodeksie przewidziano możliwość śledztwa kolektywnego prowadzonego w sposób „brygadowy”, tj. przez zespół funkcjonariuszy śledczych pod kierunkiem jednego z nich (art. 129). Fakt przekazania sprawy do śledztwa kolektywnego powinien znaleźć wyraz w postanowieniu o wszczęciu sprawy, a nazwiska wszystkich funkcjonariuszy śledczych należy podać do wiadomości stron.

Zagadnienia dochodzenia zostały unormowane w sposób bardziej wyczerpujący. Kodeks wyraźnie odróżnia dochodzenie wstępne od dochodzenia zastępującego śledztwo.

Szczegółowo unormowano też w kodeksie niektóre zagadnienia związane z wykonaniem wyroku.